

Stav naší sociologie¹

Není tomu tak dávno, co v československé sociologii panovala těžká situace. Naše sociologie byla přímo zamořena různými buržoazními a maloburžoazními teoriemi a suverénně ovládána pravicí a jejími klany. Řada sociologů se politicky angažovala na straně pravice, vytvářela a šířila revizionistickou teorii „demokratického socialismu“, sklouzla na protistranické, nacionalistické a antisovětské pozice. To platí např. o bývalém Sociologickém ústavu ČSAV, kde se zejména v letech 1968–1969 dělala především politika, a to pravičácká, přičemž na vědu moc času nezbylo.

Tento stav poškozoval nejen politiku strany, ale i vědu. Řada čelných exponentů pravice, kteří se na tomto ústavu a nejen zde nacházeli, jej přeměnila z ideologického centra revizionismu v jedno z politických nástupišť protistranického a objektivně protisocialistického boje. Vyšší stranický orgán musel dokonce před zahájením pohovorů rozpustit stranickou organizaci na tomto ústavu, neboť síla vlivu pravice a závažnost ideového odklonu od marxismu-leninismu zde byla příliš velká. Mezi ostudné kapitoly historie československé sociologie patří zejména rezoluce žádající celosvětový bojkot mezinárodního sociologického kongresu, pokud se bude konat v socialistickém Bulharsku, kterou jako protest proti „okupaci“ schválila roku 1969 pravičácká většina výboru Československé sociologické společnosti.

Tyto neutěšené poměry se zejména v průběhu roku 1970 značně změnily. Komunistické jádro i socialismu oddaní nestraníci svedli s pravičáky tvrdý boj. Do čela naší sociologie se dostali noví, odborně zdatní, straně a marxismu oddaní lidé, kteří současně s přípravou sociologického kongresu museli řešit celou řadu politických a organizačních problémů, čelit pokračujícím intrikám pravice a napravovat škody, které v sociologii napáchala. Nedá se říci, že někteří bývalí představitelé pravicové orientace zcela rezignovali, a že boj s nimi skončil.

Dosud například nebyla ideologicky odhalena a teoreticky vyvrácena zřejmá revize marxismu-leninismu projevující se například v publikacích a pracích Pavla Machonina, jednoho z iniciátorů netřídního pohledu na sociální strukturu naší společnosti a jednoho z hlavních ideologů tzv. demokratického socialismu. To, co znamená pro revizionistické deformace marxistické ekonomie Ota Šik, filosofie Karel Kosík, politologie Zdeněk Mlynář, to znamená v sociologii Pavel Machonin. Politická činnost P. Machonina byla odhalena, P. Machonin byl vyloučen ze strany a nejde zde, jak by se mohlo někomu zdát, o jakési kopání do „politických mrtvol“. Politický boj byl u nás podstatně rozhodnut a na existenčním ničení lidí či jejich skandalizaci není naprosto žádný zájem.

Jde však o dotažení boje s pravicí do ideové sféry, o odhalení a principiální marxistickou kritiku daleko nebezpečnější činnosti, kterou P. Machonin a jiní po lé-

¹ Ukázky z článku „Co ukázal VII. světový sociologický kongres“ otištěného v týdeníku *Tribuna* 2 (41), 1970, s. 3 a 16.

ta vyvíjeli v ideologické sféře. Přitom je třeba říci, že například samotná myšlenka – zkoumat sociální strukturu československé společnosti – se kterou přišel a kterou počal realizovat P. Machonin, není špatná, že v tomto směru byla získána řada závažných empirických údajů a použito některých, u nás do té doby nepoužívaných, konkrétních metod výzkumu. Tyto věci je třeba jistě využít a dále rozvíjet.

Celý výzkum však znehodnotila naprosto nemarxistická, a to nejen revizionistická, ale i dogmatická východiska. Tato východiska pak vedla k netřídním závěrům o struktuře naší společnosti. Rovněž i některé čistě odborné a teoretické otázky, zejména v práci Československá společnost, týkající se tohoto výzkumu, ve vědecké kritice neobstojí. To platí např. o deskriptivním vymezení samotného pojmu „sociální struktura“. Závěry Machoninovy i některých jeho spolupracovníků deformovaly vývoj československé sociologie, vedly k oportunismu v politice a na jejich nemarxistickém „vědeckém“ základě pak mohl například Zdeněk Mlynář teoreticky budovat a prakticky realizovat svůj bezbřehý „pluralitní“ politický systém.

Přesto by nemělo smysl přestat se zkoumáním sociální struktury jen proto, že toto zkoumání politicky i vědecky zkompromitoval P. Machonin. Socialistická společnost musí zkoumat svoji konkrétní strukturu, musí předvídat a řídit její změny. Ze všech těchto důvodů musí být práce P. Machonina i jeho pozdějších spolupracovníků (a to nejen poslední práce) podrobeny důkladné vědecké kritice a rovněž ideologicko-politické analýze jejich souvislosti.

V naší sociologii se již mnohé změnilo, ale mnohé nás ještě čeká. To se týká zejména teoretického boje s revizionismem a s pozůstatky ideologické destrukce minulých let, bez čehož je další zdravý vývoj marxistické sociologie nemožný. Navázání na vše pozitivní, co bylo v naší sociologii vykonáno, se neobejde bez oddělení kůkolu od zrna, bez marxisticky principiálního zhodnocení jejího vývoje...

Vítězství marxismu

Téma Současné a budoucí společnosti – sociální plánování a předvídaní, bylo hlavním obsahem jednání VII. mezinárodního sociologického kongresu ve Varně... Prvním učením, které na vědeckém základě správně předvíдалo budoucí vývoj a podobu společnosti, se skutečně stalo a zůstává učení Marxe, Engelse a Lenina. Proti marxismu byla buržoazní sociologie schopna na kongresu postavit jedinou větší koncepci, a sice teorii tzv. postindustriální společnosti. Právě skutečnost, že socialistické země na základě marxismu-leninismu v praxi realizují myšlenku sociálního předvídaní a plánování, sehrála důležitou roli v ostrém ideologickém střetu se stoupenci buržoazní teorie postindustriální společnosti.

Oproti velice často značně spekulativním, teoreticky i analyticky chabě podloženým vystoupením i písemným příspěvkům stoupenců této teorie mohli delegáti socialistických zemí postavit svá velice věcná, fakty a analýzami podložená i teoreticky fundovaná vystoupení. To se týká zejména příspěvků sovětských delegátů – akademika Rumjanceva, prof. Osipova, prof. Zvorykina, dále dr. Janakieva z Bul-